

Політологія

УДК 504.38.008.1:32(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14967382>

Політичні фактори євроскептицизму

Ткач Олег Іванович

доктор політичних наук, професор., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0003-3131-1533>

Батрименко Олег Володимирович

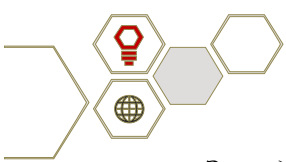
доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0003-0211-248X>

Карашук Микола Григорович

кандидат політичних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-5987-9086>

Прийнято: 17.02.2025 | Опубліковано: 28.02.2025

***Анотація.** В статті досліджено євроскептицизм як відмову, скептичне ставлення до інтеграції в ЄС. Євроскептицизм як поняття з'явився в Британії серед супротивників членства країни у ЄС, поширився на країни Західної та Східної Європи, в яких має відмінності. Дослідження здійснюється з використанням загальнонаукових методів (аналізу, синтезу), порівняльного методу та структурно-функціонального, методу історичного аналізу, які дозволяють визначити засоби впливу на розвиток євроскептицизму. Завдяки системному підходу вдалося визначити причини політичних факторів євроскептицизму.*



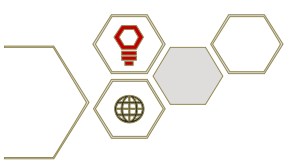
За допомогою компаративного методу порівнювалися цілі, завдання політичних сил, партій та виявлялася специфіка їхньої антиєвропейської спрямованості; за допомогою структурного методу розглядалися теоретичні концепції євроскептицизму та політичної практики, за допомогою дескриптивного методу фіксувалися основні тенденції міжнародної діяльності політичних інститутів (партій) євроскептичного спрямування.

У статті визначено, що євроскептики підкреслюють позиції підтримки національних держав, суверенітету, акцентують увагу на тому, що інтеграція розуміє національний суверенітет. Доведено, що представники країн мають відмінності стосовно союзу: вихід з союзу, з валютної зони, реформування наднаціональних інститутів, ставляться скептично стосовно інтеграції, критикують політики союзу, єдину валюту євро, конституції, наддержавні утворення, федералізацію союзу.

В статті визначаються фактори, які сприяють формуванню та зростанню євроскептицизму, підходи до цієї проблеми (політичні, економічні, соціальні). Дослідники часто розглядають всі причини в сукупності. Проте суспільна реакція на несправедливість розподілу має відмінності. Підтверджується підхід, заснований на справедливості, до розуміння різновидів євроскептицизму в Європі.

Результати дослідження мають практичне значення для подальшого дослідження євроскептицизму, зокрема шляхом використання світових практик в політичному процесі.

Ключові слова: *євроскептицизм, Європарламент, виборчі технології, популізм, ефективність інституцій ЄС, Європейський Союз, європейська інтеграція, політичні партії, політичні сили, альтернатива для Європи*



Political factors of Euroscepticism

Oleg Tkach

Doctor Politocal Sciences, Professor, Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-3131-1533>

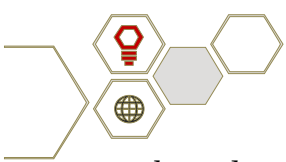
Oleg Batrymenko

Doctor Politocal Sciences, Professor, Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-0211-248X>

Mykola Karashchuk

Ph.D in Political Science, Associate Professor, Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5987-9086>

Abstract. *The article examines Euroscepticism as a rejection, a skeptical attitude towards integration into the EU. Euroscepticism as a concept emerged in Britain among opponents of the country's membership in the EU, spread to the countries of Western and Eastern Europe, in which it has differences. It is determined that Eurosceptics emphasize positions of support for nation states, sovereignty, and focus on the fact that integration will erode national sovereignty. It is proven that representatives of countries have differences regarding the union: withdrawal from the union, from the currency zone, reform of supranational institutions, are skeptical of integration, criticize the policies of the union, the single currency of the euro, constitutions, supranational entities, federalization of the union. It is analyzed from the point of view of the transnational nature of left and right political movements, i.e. socio-political forces. The injustice of individual opportunities (opportunities to obtain education and work) and results motivates Eurosceptic sentiments, regardless of objective inequality. However, public reactions to distributive injustice vary. A justice-*



based approach to understanding the varieties of Euroscepticism in Europe is confirmed.

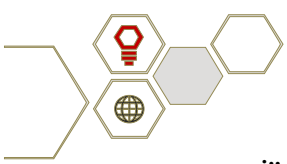
Keywords: *Euroscepticism, European Parliament, electoral technologies, populism, effectiveness of EU institutions, European Union, European integration, political parties, political forces, alternative for Europe*

Постановка проблеми Дослідники визначають наскільки євроскептичні настрої викликані несправедливістю розподілу: фіксацією нормативних оцінок фактичного розподілу ресурсів у суспільстві, а не нерівністю. Невідомо, чи національний контекст пом'якшує або підживлює зростання євроскептицизму, заснованого на справедливості, і як це відбувається. Дослідники розглядають ці прогалини, зосереджуючись на двох дослідницьких питаннях. По-перше, розрізняють справедливість можливостей, а також справедливість результатів. Вони спираються на вимірювання. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розв'язання таких важливих завдань, як попередження євроскептицизму в країнах ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні дослідження євроскептицизму здійснили: С. Артьомова, О. Гісса, Л. Тарнавський, І. Нечаюк. Теоретичну основу дослідження складають праці вітчизняних та зарубіжних політологів, геополітиків, істориків, міжнародників, зокрема П. Таггарта, К. Флуда, П. Копецьки, К. Мюдде, Н. Сіттер та ін. Дослідженням проблематики євроскептицизму займаються науково-дослідницькі центри США та Європи.

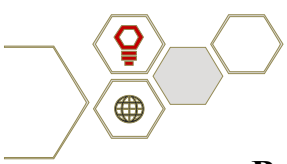
Зростає інтерес до праць з питань євроскептицизму як тематичних досліджень в державах-кандидатах в Польщі [1, с.214], Чеській та Словацькій Республіці [2, с.171], Словенії [3, с.810], Угорщина [4, с.527], та країнах Балтії [5, с. 269]. Існує більше прикладів держав-членів, ніж країн, що не є членами, деякі з яких є кількісними [6, с.123].

Так, наприклад, із робіт професора Лондонського університету Д. Чалмерса випливає, що невдоволення ЄС може бути засноване на економічному



критерії (реальні фінансові витрати членства в ЄС порівняно з вигодами), критерії суверенітету (співпраця на наднаціональному рівні – виклик національному суверенітету), критерії демократії (сучасна інституційна структура не представляє повною мірою інтереси громадян ЄС) Бельгійський професор К. Ебц у спільній роботі з професором Амстердамського Університету А. Кроуелл зазначає, що в основі негативного відносини до європейської інтеграції лежить невдоволення, раніше загалом, політикою ЄС, при цьому автори виділяють роль популістів, які пов'язують внутрішні проблеми держави з її членством у ЄС. Користуючись недостатньою поінформованістю громадян щодо функціонування інститутів ЄС, популісти пояснюють невдачі в конкретних областях внутрішньої політики своєї країни загальною недієздатністю ЄС, таким чином, даючи прості відповіді на складні питання та позбавляючи громадян можливості мислити критично..

Деякі автори розглядають засоби масової інформації як впливових акторів, які формують як єврооптимістичні, так і євроскептичні настрої у суспільстві шляхом висвітлення ключових подій політичного життя Європейського Союзу під певним кутом. Так, професор Амстердамського Університету К. де Вріз у своєму дослідженні, заснованому на аналізі змісту новин, зазначає, що вплив ЗМІ на сприйняття громадянами Європейського Союзу залежить від двох факторів: перший, об'єктивний – «ступінь поширеності ресурсу», другий, суб'єктивний – «індивідуальні характеристики, такі як рівень задоволеності політичним курсом». При цьому роль ЗМІ не можна недооцінювати, оскільки розвиток проєкту європейської інтеграції, спочатку задуманого елітами без опори на громадську думку свідчить про зростаючу прірву непорозуміння між керівництвом ЄС і його громадянами. У цьому зв'язку де Вріз бачить можливість зміни громадської думки у формуванні цільових повідомлень новин, які б фокусувалися не на консенсусі, що панує серед еліт, а на процесі політичних конфліктів, пошуку компромісу серед вищих ешелонів влади ЄС, що дозволило б громадянам відчувати себе частиною політичного життя ЄС.

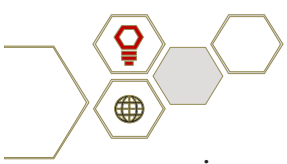


Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У попередніх дослідженнях було використано декілька ключових підходів. Більшість авторів, які аналізують причини зростання рівня євроскептицизму, вважають, що в його основі є невдоволення громадян своїм економічним становищем. Іншими словами, громадяни підтримують європейську інтеграцію тільки за умови, що, за їх відчуттям, членство країни у ЄС відповідає їхнім економічним інтересам. При цьому автори використовують різні підходи: одні виділяють макроекономічні критерії як основний показник фінансового благополуччя громадян, інші надають перевагу мікроекономічним критеріям. Перший підхід простежується, зокрема, в працях американських політологів Р. Айхенберга та Р. Далтона, які зазначають у своїй праці, що протягом двох останніх десятиліть їх ставлення до європейської інтеграції помітно потеплішало після падіння рівня інфляції, коли збільшилася частка ЄС у торговому обороті окремих держав. Цю думку поділяють і їхні колеги К. Андерсон і К. Кальтенталер, які вказують на те, що громадяни формуватимуть свою позицію щодо європейської інтеграції залежно від того, наскільки ефективною є їхня національна економіка.

Попри значний обсяг досліджень, залишаються нерозв'язаними питання виокремлення саме політичних аспектів євроскептицизму в контексті євроінтеграції та європеїзації. Це дослідження спрямоване на усунення прогалин шляхом глибшого аналізу політичних механізмів євроскептицизму, а також розроблення політичних інструментів для регулювання політичних процесів.

Ці аспекти залишаються нерозкритими через методологічні розбіжності, зосередження дослідників на окремих аспектах політики. Однак їх дослідження важливе для розуміння політичних факторів євроскептицизму, протидії в політичному процесі України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення теоретичних аспектів євроскептицизму, прояви цього у країнах ЦСЄ, політичні фактори євроскептицизму. Дослідження євроскептицизму як прояву



дезінтеграції є актуальним, оскільки Україна декларує зовнішньополітичний курс на євроінтеграцію. Для досягнення цієї мети передбачається виконання наукових завдань: дослідити концептуальні засади дослідження політичних факторів євроскептицизму; оцінити вплив політичних акторів на окремі аспекти євроскептицизму; проаналізувати діяльність міжнародних інститутів у формуванні лівих та правих політичних рухів; визначити оптимальні шляхи адаптації норм та правил гри у процесі євроінтеграції. Зазначені цілі відповідають актуальності дослідження, оскільки процес євроінтеграції України в європейське співтовариство має стратегічне значення.

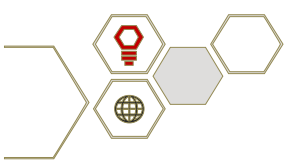
Методологія. Дослідження здійснюється з використанням загальнонаукових методів (аналізу, синтезу), порівняльного методу та структурно-функціонального, методу історичного аналізу, які дозволяють визначити засоби впливу на розвиток євроскептицизму. Завдяки системному підходу вдалося визначити причини політичних факторів євроскептицизму.

За допомогою компаративного методу порівнювалися цілі, завдання політичних сил, партій та виявлялася специфіка їхньої антиєвропейської спрямованості; за допомогою структурного методу розглядалися теоретичні концепції євроскептицизму та політичної практики, за допомогою дескриптивного методу фіксувалися основні тенденції міжнародної діяльності політичних інститутів (партій, Європарламенту) євроскептичного спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Євроскептицизм (англ. euroscepticism) є однією з форм опозиційної діяльності [1, с.149].

Євроскептицизм може бути властивий лівим та правим політичним рухам. Можна виділити характерні особливості західного та східного євроскептицизму. Східний євроскептицизм володіє певними регіональними особливостями. Термін євроскептицизм бере свої коріння з політичного дискурсу британської Консервативної партії у контексті її позиції щодо членства Великої Британії у Європейському Економічному Співтоваристві (ЄЕС). Причинами



євроскептицизму були: відчуття безпеки перед глобалізацією, суверенності влади [7, с.148].

Спрямування до розбудови демократичних інститутів та до ринкових реформ призводить до міжетнічних конфліктів та анти ринкових наслідків. Хоча сфери інтересів та аналітичні схеми авторів демократичного песимізму різні, всі вони висувають єдину думку: необхідно дотримуватись суворої послідовності в процесі демократизації, яку можна було б назвати поетапною. Так, спроби демократизації в недостатньо підготовлених для цього країнах можуть призводити до негативних результатів: становлення неліберальних лідерів, розвиток екстремізму, домінування крайніх ідеологій та виникнення

Проведене в 2022 р. опитування, показує, що 65% європейців оптимістично ставилися до майбутнього ЄС [8, с.32].

Концепція стадіалізму, в цьому контексті, є лише одним із проявів загального скептичного ставлення до перспектив демократії в світі, яке поширилось у 90-х роках ХХ ст. Такий скептицизм, який пізніше назвали «демократичним песимізмом», вперше був представлений в роботах журналіста Роберта Каплана. Концепція стадіалізму знайшла місце в рамках більш загального песимістичного напрямку політичної думки завдяки інтуїтивним складовим та можливістю реально впливати на політику. Також, стадіалісти володіють величезним об'ємом фактичного матеріалу для підтримки гіпотези щодо поетапного переходу до демократичного режиму.

Йдеться про твердження, яке стосується послідовного проходження певних стадій демократизації, що спрямовано на раціональне проведення відповідних змін у суспільстві без негативних результатів. Деякі аспекти демократичного песимізму допомогли б скорегувати штучно сформовані позитивні оцінки демократизації, наприклад, змінити ставлення до демократії як до всесвітньої панацеї, що може протистояти тероризму.

Іншим проявом демократичного песимізму є так званий євроскептицизм. Євроскептицизм є скептичним ставленням до інтеграції. В Європі зростала

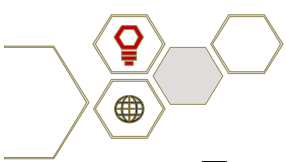


критика процесів європейської інтеграції та Європейського Союзу зокрема. Євроскептицизм (або європесимізм) не є однорідною ідеологією. Йому притаманний транснаціональний характер та здатність до прояву в будь-якій країні, яка так чи інакше розташована в європейському регіоні.

Ключовими темами євроскептичного дискурсу є міграційна політика ЄС, Brexit і пандемія COVID-19, які посилили євроскептицизм [9].

Так, Кетрін Е. Де Врієс в праці «Євроскептицизм та майбутнє європейської інтеграції» у 2018 р. видавництва Оксфордського університету визначила, що Європейський Союз (ЄС) переживає найскладніший період існування. Ніколи у своїй історії він не виглядав таким економічно тендітним, таким невпевненим у тому, як захистити свої кордони, таким розділеним у тому, як впоратися з кризою легітимності, з якою стикаються інститути, нападам з боку партій євроскептиків. Безпрецедентний рівень інтеграції в останні десятиліття призвів до зростання суспільного невдоволення, але в той же час ЄС більше, ніж будь-коли раніше, залежить від суспільної підтримки для своєї подальшої легітимності. розглядається роль громадської думки у процесі європейської інтеграції.

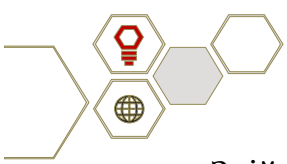
В праці представлено складові громадської думки стосовно інтеграції. Замість того, щоб покладатися на спільні ярлики, такі як підтримка чи скептицизм, передбачається, що громадська думка щодо ЄС є як багатовимірною, багаторівневою за природою. Ставлення людей до Європи по суті ґрунтується на порівнянні переваг статусу членства та тих, які пов'язані з альтернативним станом, а саме з тим, що країна перебуває за межами ЄС. Це порівняння визначається як диференціал ЄС. Порівнюючи ці переваги, люди покладаються на свої оцінки результатів (оцінки політики), так і на систему, яка їх виробляє (оцінки режиму). В праці представлена детальна концептуалізація того, що означає бути прихильником ЄС чи євроскептиком; розроблена емпірична стратегія виміру для фіксації варіацій на міжнаціональному рівні за часовими межами [10, с.4].



Поль Таггарт в праці «Камінь інакомислення: євроскептицизм у сучасних західноєвропейських партійних системах» визначив, що з прискоренням процесу інтеграції Європейського Союзу спостерігається зростання політичних партій, які виражають або скептицизм, або відкриту критику характеру процесу інтеграції. «Євроскептицизм» розуміє як скептичне ставлення до інтеграційних процесів у Європейському Союзі, критику політики ЄС, як прояв опозиції. Використовуючи відмінності між окремими питаннями, протестом, усталеними партіями та фракціями всередині партій, здійснив огляд євроскептицизму в державах-членах ЄС. Це розкриває різноманітність джерел євроскептицизму як в ідеології, так і в типах партій, які є євроскептичними, але з величезним переважанням протестних партій, які займають євроскептичні позиції. Він здійснив спробу картографування євроскептицизму у західноєвропейських партійних системах шляхом розгляду ідеології та партійної позиції у партійній системі. Висновки полягають у тому, що євроскептицизм здебільшого обмежується партіями на периферії їхньої партійної системи і часто там використовується як питання, яке відрізняє ці партії від усталених партій, які, ймовірно, виражатимуть євроскептицизм лише через фракції. Таким чином, євроскептицизм, заснований на партіях, багато в чому залежить від внутрішніх контекстуальних факторів, є корисним інструментом для картування внутрішніх політичних констеляцій, що виникають [11, с.5].

Концептуалізація євроскептицизму відбувається шляхом розмежування між тим, що називають «жорстким» і «м'яким» євроскептицизмом через складання карти партійного євроскептицизму в західноєвропейських державах (Taggart 1998) у країнах-кандидатах Центральної та Східної Європи.

Залучення нових випадків дозволяє розширити порівняльний діапазон випадків. Це дає новий вимір через включення нового набору справ із особливою історією післявоєнних комуністичних режимів та перехідних періодів до ліберальних демократичних режимів. Збільшується кількість випадків, кількість потенційних змінних.



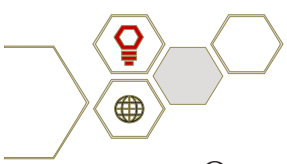
Здійснено чимало досліджень євроскептицизму в ЄС на партійній основі. Низка порівняльних статей розглядає основи євроскептицизму в країнах-членах ЄС або на ставлення прихильників партії [12, с.119; 13, с.11].

Порівняльна робота щодо держав Центральної та Східної Європи зустрічається рідко, але відредагована книга К.Хендерсона об'єднує кількість частин, які покривають, мимохідь, вплив європейського питання на партію системи і а порівняльний шматок на громадськість думка в Центральній і сх Європа [14, с.21].

Дослідження окремих країн, як правило, зосереджувалися на країнах з вищим рівнем з євроскептицизм такий як Великобританія і в скандинавські країни [14, с.545; 15, с.560].

Таггарт П. та А. Щербяк запропонували у процесі аналізу антиєвропейських настроїв у державах-членах ЄС та державах-кандидатах на вступ до ЄС розподіл євроскептицизму на «жорсткий» (hard) та «м'який» (soft), Жорсткий євроскептицизм, що є принциповим неприйняттям Європейського Союзу та європейської інтеграції, притаманний партіям, які вважають, що країни мають вийти зі складу ЄС. М'який євроскептицизм характеризується відсутністю принципового неприйняття європейської інтеграції або членства в ЄС, але наявністю стурбованості з приводу окремих напрямів діяльності Союзу, яка може привести до висловлювання обмеженого протистояння стосовно ЄС чи відчуття, що «національний інтерес» розходиться з траєкторією розвитку об'єднання.

Так, жорсткі євроскептики заперечують ідею євроінтеграції як таку в зв'язку з тим, що вона уособлює у принципі неприйнятні їм явища. Для комуністів це капіталізм, для правих - соціалізм, для соціалістів - неолібералізм. На концепції засновані багато наукові роботи інших авторів, які, вказуючи на недосконалість суворого поділу на жорстких і м'яких євроскептиків пропонували свої альтернативні класифікації.

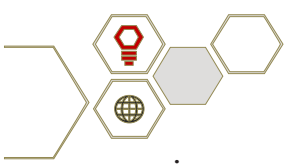


Одну з них представили у своїх роботах вчені голландського походження: доцент кафедри міжнародних відносин Університету Джорджії С. Мудде та професор Лейденського Університету П. Копецькі. Коментуючи концепцію А. Щерб'яка і П. Таггарта, вони вказують на її очевидні, по їх думці, недоліки. Зокрема, вони стверджують, що визначення «м'якого євроскептицизму» настільки широке і розмите, що під нього підпадає практично будь-яке вираження невдоволення політикою ЄС, а жорсткий євроскептицизм фактично неможливо відрізнити від м'якого, коли партія висловлює своє категоричне неприйняття поточного вектора розвитку європейської інтеграції, не заперечуючи при цьому можливості існування ЄС як такого.

Таким чином, основна критика П. Копецьки та С. Мудде зводиться до тому, що П. Таггарт і А. Щерб'як, ввівши в науковий дискурс поняття «м'який євроскептицизм», неправильно віднесли до євроскептичних зокрема фактично проєвропейські партії, політичний курс яких спрямований не проти існування ЄС, але на його вдосконалення [17, с.309].

Говорячи про аналіз феномена євроскептицизму, політологи вказують на необхідність вироблення чіткішого визначення даного терміну та критеріїв відхилення його від «єврофобії» та «європрагматизму». Натомість суворого поділу на жорстких та м'яких євроскептиків голландські експерти пропонують свою дворівневу класифікацію, засновану на поділі «дифузний» і «специфічної» підтримки європейської інтеграції. Під першою розуміється підтримка загальних ідей європейської інтеграції, є основою ЄС, іншу розуміють як підтримку практичного виміру європейської інтеграції.

Перший рівень дозволяє визначити, наскільки окремі політичні групи схвалюють основоположні принципи європейської інтеграції та залежно від цього поділити їх на єврофілів та єврофобів. Єврофіли підтримують ці ідеї та виступають за співпрацю в рамках інституціалізованих структур, обмеженого суверенітету та єдиної ринкової економіки. При цьому єврофіли

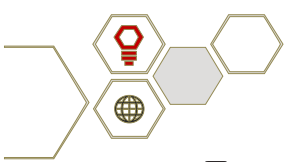


підтримують інтеграційні ідеї незалежно від того, як вони реалізуються на практиці, тому до них входять також і ті, хто розглядає розширення інтеграції тільки в політичному або в економічному плані. Єврофоби ж, навпаки, виступають проти самих фундаментальних ідей європейської інтеграції з різних причин – певної політичної орієнтації (націоналісти, ізоляціоністи) або особистих переконань. До єврофобам, в зокрема, автори відносять Партію незалежності Сполученого Королівства.

Критерій специфічної підтримки виділяє єврооптимістів та європесимістів. Перші вірять в Європейський Союз в том вигляді, в якому він є нині, оскільки вони або задоволені його поточним вектором розвитку, або позитивно оцінюють майбутні його розвитку. При цьому до цієї категорії належать і партії, які критикують окремі напрямки політики ЄС за умови, що ЄС як структура їх у принципі влаштовує. Таким чином, ґрунтуючись на цьому визначенні, можна сказати, що, наприклад, італійська партія «Ліві, екологія, свобода», виступаючи проти непопулярних заходів жорсткої економії, які проводяться ЄС, відноситься, безсумнівно, до єврооптимістів, оскільки підтримує ідею демократичнішої та соціальної. спрямованої, але єдиної Європи.

Європесимісти, у свою чергу, навпаки, не задоволені поточним станом ЄС або не згодні з напрямом, в якому він розвивається. Однак далеко не всі європесимістично налаштовані партії виступають категорично проти виходу з ЄС, деякі вважають, що сучасний Європейський Союз відхилився від власної інтерпретації ідей, сподіваючись, що вони можуть змінити процес розвитку ЄС таким чином, щоб він почав відповідати їхнім очікуванням.

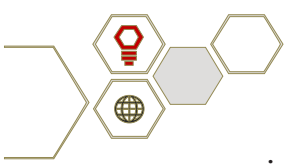
Спираючись на цю дворівневу модель, голландські експерти склали матрицю, на основі якої вивели 4 типу позицій партій в щодо Європи: євроентузіасти (Euroenthusiasts), європрагматики (Europragmatists), євроскептики (Eurosceptics), євронегативники (Eurorejects).



До євроентузіастів належать політичні сили, які підтримують основні ідеї євроінтеграції та розглядають Європейський Союз як практичне втілення (зараз чи найближчим часом) цих ідей. Євроскептики, у свою чергу, позитивно ставляться до процесу євроінтеграції, але не задоволені поточним станом та вектором розвитку ЄС. Європрагматики є найбільш гнучкою з усіх представлених груп, оскільки, позитивно оцінюючи ЄС як самостійне явище (адже він приносить певну користь їхній державі), не пов'язують його безпосередньо з теоретичним аспектом євроінтеграції, то є, вважають, що Союз може цілком розвиватися без опори на теорію.

Критичні зауваження щодо концепції жорсткого і м'якого євроскептицизму висловлює і професор Університету Суррея К. Флад. Так, зазначаючи внесок, зроблений П. Таггартом та А. Щербяком у вивчення феномену євроскептицизму, він стверджує, що категорія жорсткого євроскептицизму не дозволяє відрізнити політичні сили, які виступають за вихід зі складу ЄС від тих, хто виступає за повернення до статус-кво ante. положень договорів, які існували до змін, які ці сили вважають за неприйнятні» [16].

Однак відзначаючи головну гідність моделі, запропонованої голландськими вченими, а саме, більш детальну та складну класифікацію партійних настроїв стосовно єдиної Європи, К. Флад вказує на те, що ідеологія в роботі вчених має лише два крайні ступені: відданість єврофілів ідеям євроінтеграції та категоричне неприйняття цих ідей єврофобами. У зв'язку з цим британський вчений пропонує власну класифікацію, засновану на конкретних поточних позиціях партій, без заглиблення в ідеологічні складові та причини, з яких ця позиція була зайнята. Однак не можна говорити о тому, що автор повністю обійшов стороною ідеологію, просто в цій ситуації вона була для нього не така важлива, оскільки метою його дослідження була побудова суто практичної класифікації, що дозволяє



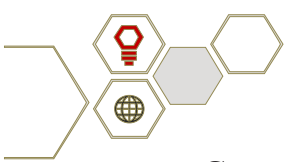
зрозуміти ступінь євроскептичності тієї чи іншої партії більш точно, чим це дозволяє модель жорсткого та м'якого євроскептицизму.

Отже, стосовно ЄС К. Флад поділяє політичні сили на такі категорії в порядку зменшення ступеня євроскептицизму: заперечники (rejectionists), ревізіоністи (Revisionists), мінімалісти (minimalists), градуалісти (gradualists), реформісти (reformists), максималісти (maximalists). Заперечники виступають проти членства в ЄС, або проти участі в однієї з політик ЄС чи діяльності конкретного органу. Ревізіоністи схиляються до повернення до колишніх формулюванням основоположних договорів стосовно до спільному функціонуванню ЄС чи окремих напрямів єдиної політики [16].

Максималісти виступають за поглиблення інтеграції настільки високими темпами, наскільки це є доцільним.

К. Флад створив докладнішу класифікацію, не даючи оцінок і не використовуючи абстрактних метафоричних понять. Не наголошуючи на причинах формування тієї чи іншої позиції у певної партії, До. Флад аналізує виключно її ставлення до ЄС (як загалом, до інституту, чи зокрема до конкретної політики). Крім того, включення до класифікації не лише анти-, а й проєвропейських настроїв пояснюється нестабільністю політичних поглядів партій та можливістю їх зміни, звичайно, не радикального (від заперечників до максималістів), але суттєвого для того, щоб зарахувати їх до іншої категорії.

Стосовно дефініції терміна «євроскептицизм», К. Флад визначив невідповідність поняття істинному сенсу, оскільки термін, будучи вживаним щодо Євросоюзу, може бути помилково сприйнятий як щодо Європи як географічному регіону. Це є правильне його трактування, тому що навіть найрадикальніші проти ЄС партії ніколи не відмовлялися від співпраці європейських держав, але в рамках якоїсь іншої альтернативної ЄС структури. Тому британський вчений пропонує замінити термін «євроскептицизм» на термін «ЄС-скептицизм».



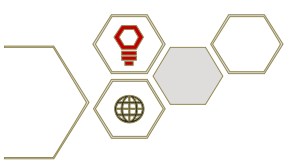
Євроскептик у державі-члені може бути проєвропейським, але виступати проти положень Маастрихтської угоди, членства своєї країни. Політичний євроскептицизм є явищем, яке залежить від часу та країни на етапі інтеграційного процесу, є предметом обговорення в будь-якій країні.

Наприклад, у Великій Британії, Швеції та Данії політичний євроскептицизм наразі виражається переважно через опозицію до євро, тоді як в інших країнах, які вже є частиною єдиного валютної зони та передача повноважень до наднаціональної установи ЄС. Може виникнути відчуття, що потрібно надати спеціальні положення щодо чогось конкретного в державі-кандидаті (наприклад, сільське господарство в Польщі чи атомна електростанція в Болгарії). або Литва).

Євроскептицизм національних інтересів, навпаки, передбачає використання риторики захисту, відстоювання національних інтересів.

Так, польське суспільство рішуче підтримує присутність Польщі в ЄС. Це визначається в партійних програмах, у виступах відомих партійних діячів. Тому влада не хоче втратити підтримку. Однак, партія «Право і справедливість» звинувачує ЄС у численних невдачах у польських справах і критикує Союз майже в усіх аспектах. Таким чином, явище євроскептицизму є значущим у Польщі, хоча переважно не провідним до ідеї виходу з ЄС. Відбулося посилення євроскептичного наративу в політичних програмах «Права і справедливості», серед декларацій політиків. Зростає рівень розбіжностей між польським урядом та інституціями ЄС. Антиєвропейська позиція може бути небезпечною та, зрештою, мати наслідки, враховуючи час і більшу кількість євроскептичних повідомлень, які поширювалися в суспільстві [17].

На парламентських виборах у Бельгії у 2024 р. переміг «Новий фламандський альянс», партія консервативних націоналістів із Фландрії, багатшого північного регіону Бельгії, де більшість населення розмовляє нідерландською мовою. Передбачуваною цю перемогу назвати не можна: усі опитування вказували на те, що у перегонах виграє ультраправа партія



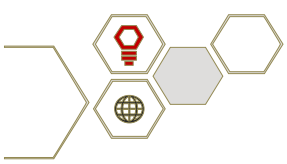
євроскептиків «Фламандський інтерес» (VB), яка закликала відокремити Фландрію від Бельгії. На хвилі зростання популярності правих сил у Європі «Фламандський інтерес» хоч і зміг додати у підтримці, але зайняв лише друге місце. Ультраліві марксистичні з Партії праці (PVDA/PTB) отримали 15 мандатів.

Результати виборів до Європарламенту в 2009 р., показали відносний неуспіх партій і групувань «євроскептиків», що передбачають припинення європейської інтеграції та розпад Європейського Союзу.

У 2024 р. понад 77% європейців виступали за загальну політику оборони та безпеки серед країн ЄС, 71% громадян ЄС погоджувалися з тим, що ЄС необхідно посилити свій потенціал. Перед російською агресією проти України майже дев'ять із десяти (87%) мали згоду з наданням гуманітарної допомоги людям, які потерпіли від війни, продовження підтримки найсильнішого та незалежного ЄС [18].

Так, важливо постійно вести діалог з інститутами громадянського суспільства. Одна з відповідей на це питання полягає в тому, що саме інститути громадянського суспільства мають велику силу у формуванні громадської думки. Організації громадянського суспільства через Інтернет, свої веб-сайти та інші канали інформують громадян про свої варіанти вирішення політичних, економічних, соціальних та інших конкретних завдань. Міжнародні та регіональні об'єднання активістів, парламентаріїв, журналістів, лідерів громадських рухів, активістів рухів та неурядових організацій також значно впливають на обговорення політичних проблем, особливо в галузі міжнародних відносин.

Активним учасником цього процесу, які мають вплив на громадську думку, є публікації та виступи медіа та інших джерел з актуальних проблем, які для більшості людей часто є єдиним джерелом інформації. Принагідно зауважимо, що це породжує, у свою чергу, нове явище — світову громадську думку, яка визначає політичний порядок денний і формує позанаціональний комплекс норм



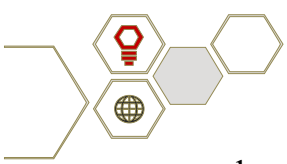
та вимог. У цьому сенсі громадянське суспільство робить такий самий великий внесок у загальноєвропейське і глобальне управління, як і уряди.

Закономірності свідчать, що розгляд сприйняття громадянами розподільчої справедливості дозволяє отримати розуміння диференційованих рушійних сил масового євроскептицизму в Європі.

Висновки. Політичні фактори євроскептицизму сприяли визначенню, що це одна з форм опозиційної діяльності, прихильники фокусуються на ідеях, діях, підходах, спрямованих на критику стосовно ЄС, окремих складових політики. Політична боротьба за те, що означає бути частиною Європейського Союзу, набуває нових форм у відповідь на глобальні та регіональні виклики. Нещодавні кризи, пов'язані з фінансами, міграцією та геополітикою, створили додаткові стимули для зростання євроскептицизму. Цей феномен більше не є обмеженим до маргінальних груп або правих популістів, а стає частиною мейнстрімних політичних дискурсів у багатьох країнах-членах ЄС. Існують відмінності фактору євроскептицизму в міжнародній діяльності європейських політичних партій.

Політичним фактором євроскептицизму є переконання, що інтеграція впливає на національний суверенітет та національну державу. Майбутнє європейської інтеграції залежатиме від того, наскільки успішно політичні еліти зможуть подолати зростаючий євроскептицизм і знайти спільні точки дотику серед різних інтересів і поглядів. Якщо це буде зроблено, кордони Європейського Союзу можуть перестати бути лише лініями розмежування та перетворитися на символи солідарності та єдності.

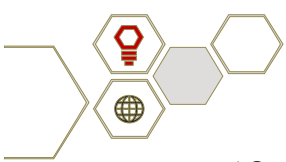
Політичним фактором євроскептицизму було переконання, що ЄС є елітарним, сумніви стосовно демократичної легітимності, має бюрократичний характер. Проте в реальній політиці ЄС визначає фактор гнучкості ідеологічних установок, мінливість стосовно прикладних завдань реальної політики, визначено дві складові євроскептицизму: ідеологічну та інструментальну (стратегічну). Євроскептицизм продуктивніше розглядати не як цілісне і



аморфне поняття, а як два явища, які мають відмінності: євроскептицизм в ідеології, євроскептицизм у політичній практиці.

Список використаних джерел

1. Millard, F. Polish domestic politics and accession to the European Union. In K. Henderson (ed.), *Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union*. London: UCL Pres. 1999. p. 212-241.
2. Kopecky, P. & Ucen, P.. Return to Europe? Patterns of Euroscepticism among Czech and Slovak political parties. Unpublished paper, European University Institute, 1998. с. 155-171.
3. Brinar, I. & Svetlicic, M. (1999). Enlargement of the European Union: The case of Slovenia. *European Journal of Public Policy*. № 6(5). p. 802–821.
4. Batory, Agnes. ‘Hungarian Party Identities and the Question of European Integration’ paper presented at the Annual Meeting of the Political Studies Association, Manchester. 2001. № 5. p. 525-539.
5. Herd, G.P. The Baltic states and EU enlargement. In K. Henderson (ed.), *Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union*. London: UCL Press. 1999.
6. Marks, G. & Hooghe, L. National parties and the contestation of Europe. In T. Banchoff & M.P. Smith (eds.), *Legitimacy and the European Union*. London: Routledge. 1999. p. 238. Тарнавський О. Історико-теоретичні аспекти виникнення концепту євро скептицизму. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 11. С. 146-153.
7. European Union citizenship. *Flash Eurobaromete*. 2023. № 140. с. 132.
8. Euroscepticism in the Run-up to EU Accession. 2020. Available from: https://www.researchgate.net/publication/233484423_Polish_Euroscepticism_in_the_Run-up_to_EU_Accession.
9. De Vries C. (2018) *Euroscepticism and the Future of European Integration*. Oxford: Oxford University Press. p. 296.



10. Taggart P A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems. 2023. European journal of political research.
11. Milner, S. Introduction: A healthy scepticism? European Integration. 2000. № 22. p. 1-13.
12. Henderson, K. Euroscepticism or Europhobia: Opposition attitudes to the EU in the Slovak Republic. Paper presented at the Annual Meeting of the Political Studies Association, Manchester. 2001. p. 126-142.
13. Evans, Jocelyn A. J. (2000). Contrasting Attitudinal Bases to Euroscepticism Amongst the French Electorate. Electoral Studies, 19, 539-561.
14. Geyer, R. & Swank, D. Rejecting the European Union: Norwegian social democratic opposition to the EU in the 1990s. *Party Politics*. 1997. № 19. p. 549–562.
15. Flood Ch. Euroscepticism: A Problematic Concept (ілюстрований з особливим посиленням на Францію) // UACES 32 nd Annual Conference and 7th Research Conference Queen's University Belfast, Standard Eurobarometer. 2024. p. 101-135.
16. Kopecky P., Mudde C. The Two Sides of Euroscepticism. Party Positions on European Integration in East Central Europe // European Union Politics. 2002. № 3(3). p. 297-326.
17. Standard Eurobarometer (2024) - Spring 2024 - May [europa.eu > eurobarometer > surveys > detail](https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail)